

-a): «*llustra*, crepuscle, llum del dia que se'n va: *ja es ja llustra*»: més aviat devia entendre-ho com a adjectiu, si posem atenció a l'exemple que en dóna.

Car en la categoria gramatical s'ha vacil·lat. Labèrnia ho pren com a substantiu femení («f.»); en reproduir-ho Vogel (traduint «abenddämmerung»), degué demanar confirmació als literats catalans amb qui col·laborava, car li posa correctament *ó* tancada: ara bé ell ho canvia en (subst.) m.; i el mateix *DAG*, (segons sembla ell mateix i no sols el seu publicador), en posar després una altra frase recollida, «on vols anar si ja es *llustra*», li suposa categoria verbal «*llustrar-se*: acabar-se la llum del dia». La frase ha de ser autèntica, i és bona, però l'hauria hagut d'entendre com a predicat nominal, accentuant *és llastre* i segurament no pas com a verb.

El Pare Serra recollia, a Les Preses d'Olot: «*llastre*: fosc: *és llastre* 'fosqueja'» (*AORBB* v, 1932, 235). El lleidatà Joan Santamaria (que usa lèxic propi, i del cat. occid. Sud, si bé no s'està algunes vegades d'adoptar, amb força encert, coses llegides o reportades d'altri) hi dóna un tomb diferent, potser ben autèntic: «tomba el dia, l'atmosfera d'or que et glorifica, es difuma a poc a poc. Ara, en l'hora *llastre*, sembles un manyoc de flames carmesines --- el sol es fon, fredolíc, per darrera de la Serra del Tallat» (*Visions de Cat.*, aquesta de la Conca de Barberà-Segarra, p. p. «La Publicitat», 16-xii-1926). *AlcM* troba *llastre* en el Berguedà (ultra Gironès i Emp.) i cita *entre dos llastres* 'a entrada de fosc' a Vilabertran (interpretant el *DAG*, i tot plegat, tal com ja ho he fet).

De tota manera la forma del català central, i la que ja se'm féu familiar des de jovenet, és *llustre* amb *u*. De manera que sense innovar, almenys amb consciència, i en tot cas ben poc, espontàniament em sortí «demà, amb els primers *llustres*», en traduir, el 1954, el vers 841, «*cras cum primo luci*», dels *Adelphoe* de Terenci; Carles Riba m'hi escriví al marge: «ni Fabra ni *<Alc>Moll* abonen aquesta frase, que sona estrany». Jo no ho trobava així; però per deferència al venerat mestre vaig canviar-ho en «demà a trenc d'alba».

El filòleg no desaprova aqueixa disciplina; però s'apella, rememorant el títol de la petita joia d'un altre gran mestre, Joaquim Ruyra: «El primer *llustre* d'amor» (*La Parada*, 93): «encara avui, quan penso en ella, el meu cor recobra el ritme de la juvenesa, és que fou el primer *llustre* d'amor, un anunci de florida; per ella em semblen més poètics els grans carros d'aquells temps llunyans. I no s'és envellida mai: sempre igual dins el meu pensament, roman en una eterna joventut de deessa» (p. 110).

El lexicòleg que, venint d'altres llengües romàniques, entra en el català pensant que aquí ja no estem en la paleta de colors ni a l'obra de l'orfebre, potser es refregui els ulls mig pensant: ¿miracles del Correggio o del Pinturicchio, en aquesta llengua que parlaren pintors famosos? o ¿celatges crepusculars de Claude de Lorraine? Però no perdent de vista que en italià no hi ha *lo-*, sinó només *lustro*, farà bé de recordar-se

que el català és una llengua que ha servat en el seu lèxic tresors bi-mil·lenaris, poant de més fondo encara que en el del veí, on «lou brounze rouman e l'or dis empeaire / *lreluson* au souleu entre lou blad que sort» (Mistral, *Au Miejour*, v. 10).

Car ja en temps dels primers cèsars, certs gramàtics llatins ens assenyalaven la dualitat *lū/lŭ-*, que predestinava la nostra oscil·lació *llu-llō-*: «inter *lustra* producte et *lustra* correpte hoc interest, quod *lustra* (id est *lŭstra*) sunt certa tempora, *lustra* (id est *lŭstra*) latibula vel turpium hominum receptacula»: en un tractat que provenia d'un text de Suetoni, renovat per un vell gramàtic llatí («*Differentiae sermonum*»), i compilat per Keil, en el suplement (276.17-18) dels seus *Grammatici Latini Veteres*. Heraeus (*ALLG* xiv, 477) ens informa que la quantitat llarga de la *u* està comprovada per una inscripció, on hi ha gravat *LŪSTRUM*; però que de la mateixa duplictat i distinció quantitativa i sinonímica dóna testimoni Paulus-Festus (120). Que els millors prosadors llatins distingissin pel sentit les dues accs., o parònims, no vol dir que ho fes el poble vulgar de Roma, o que ho fes amb el mateix valor, que per això aqueixos tractadistes havien de provar d'adoctrinar-lo. El català ha mantingut aquesta enorme antigalla *llastre* o *llustres* en les seves regions.

Car aquesta acc., de les llums incertes de l'alba, venia ja de l'etimologia indoeur. del mot llatí. Benveniste, en un dels assaigs del seu gran cant del cigne (*Le Vocabulaire des Institutions Indo-Européennes* II, 231), acabà de demostrar (com ja esbossen Ernout-M. i Walde-H.) que el ll. *LŪSTRARE*, usat per Lucreci i Virgili en el sentit de «clairer, illuminer» sembla basarse en un arcaic *LŪSTRUM* 'prima lux': car a trenc d'alba és quan s'havia de fer la purificació o *lustratio*, en els grans sacrificis als sobrenaturals, els *suovetaurilia*; i aquest *conditum lustrum* és l'origen de la *lustratio* o 'purificació'.

Així la paraula llatina, per obra sacral, es tornà —quasi *Iano bifronte*—, un terme de dues cares, 'claror' i 'purificació', i no sols perquè tot és claredat, però que en tot cas no ha estat tot «enllustrada». D'aquestes facetes d'arcaica semàntica, prové el cat. *llustre* parlant dels primers llustres del dia (> 'el primer llustre d'amor') i d'*entre dos llustres* i *ja llustreja*. El mateix Benveniste ens indica encara la possibilitat, indemonstrada, que al costat de *lustrum* (< *LOUK-STRO-M*, cf. gr. *λευκός* 'blanc', *λευκοῦν* 'emblanquinar', *λευκίω* 'jo veig'), vagi existir un *lōstrom dialectal itàlic, del qual podria sortir el cat. *llastre*; però jo diria que és més senzill, i menys postulant, admetre que tot vingui de la confusió consumada pel llatí vulgar entre els *lŭstrum* i *lŭstrum* de Suetoni i Festus: provinent aquest, no pas del grau ple *LOUK-STRO-* sinó del grau lleu *LŪK-STRO-* de l'apofonia diftongal indoeuropea, vulgarisme que atribuï, a totes dues formes, l'acc. conjunta de 'claror', on convergien la purificació, per neteja del cel d'ombres i núvols, la purificació o puresa del colorit i la purificació dels *lustra* o llocs immundes de la ciutat.